

روزشمار جنگ

چهارشنبه

۲۹ مرداد ۱۳۶۵

۱۴ ذیحجه ۱۴۰۶

۲۰ اوت ۱۹۸۶

۵۸۵

نیروهای غواص سپاه که باید در عملیات تسخیر اسکله العمیه شرکت کنند، امروز در آخرین مراحل آموزش خود، طی مانوری در اسکله آذرباد (در جزیره خارک) توانایی‌شان را برای تصرف اسکله‌های دشمن، آزمودند. در این مانور که در وضعیت جوی مطلوب و پس از چهار روز تمرین فشرده و طاقت‌فرسا انجام شد، فرمانده کل سپاه، تعدادی از مسئولان نیروی زمینی سپاه، قرارگاه نوح و لشکر امام حسین (ع) حضور داشتند. در این مانور نیروهای غواص هنگام غروب آفتاب از فاصله سه کیلومتری به طرف اسکله موردنظر حرکت کردند و با وجود داشتن "گرا" بر اثر تلاطم آب، منحرف شدند و پس از نیم ساعت تأخیر به اهداف خود رسیدند. به دلیل تأخیر در رسیدن به هدف و همچنین ضعف‌های دیگری که در طول مانور آشکار شد، برادر محسن رضایی دستور داد تا آموزش نیروها در این منطقه ادامه یابد.^(۱)

۵۸۶

طبق گزارش‌های یک قرارگاه عملیاتی ارتش در جنوب، دشمن به منظور ایجاد آمادگی برای مقابله با حمله بزرگ نیروهای ایرانی، فعالیت‌های مهندسی و افزایش نیروهایش را در شرق بصره بیش‌تر کرده‌است. طبق شواهد موجود، دشمن با انتقال یگانی به استعداد یک تیپ زرهی یا مکانیزه از جبهه شمال به سمت جنوب و استقرار آن در منطقه شرق بصره، فعالیت مهندسی خود را در منطقه بوبیان نیز کماکان ادامه داده‌است^(۲) طوری که طبق گزارش‌های سپاه از منطقه، تردد فراوان کمپرسی‌های حامل خاک در این منطقه مکرراً به چشم می‌خورد.^(۳)

۵۸۷

در ادامه جنگ نفت‌کش‌ها، امروز نیز هواپیماهای عراق یک کشتی لیبریایی به نام "میس‌ترا" (Mistra) به ظرفیت ۲۵۶ هزار تن را با موشک زدند که خساراتی به آن وارد آمد. شرکت "بیمه لویدز" لندن ضمن تأیید این خبر اعلام کرد: «در حالی که این کشتی ۱۰ روز قبل در نزدیکی ترمینال نفتی خارک مورد هدف قرار گرفته بود، امروز نیز مجدداً در حالی که یدک می‌شد،

مورد اصابت موشک قرار گرفت و دچار حریق شد.^(۴)

در خصوص حمله به نفت‌کش‌ها، تلویزیون دولتی اسپانیا در بخش خبری خود از حمله دو روز پیش هواپیماهای عراقی به نفت‌کش لیبریایی "آکاریتا" (Akarita) در خلیج فارس که خدمه آن اسپانیایی بودند، خبر داد. در این گزارش با اشاره به هدف قرار گرفتن این کشتی، آمده است: سخن‌گوی وزارت خارجه اسپانیا از اتخاذ موضع رسمی در این باره خودداری کرده است. این مقام وزارت خارجه اسپانیا گفته است که خلیج فارس یک منطقه جنگی است و دریانوردانی که به آن منطقه می‌روند، داوطلبانه این کار را می‌کنند و هر دو کشور ایران و عراق بارها به کشتی‌هایی که وارد این منطقه می‌شوند در مورد خطرهای موجود در آب‌های خلیج فارس اخطار داده‌اند.^(۵)

۵۸۸

در ادامه تلاش‌های همه‌جانبه فرماندهان جنگ و سپاه برای بسیج وسیع نیرو و امکانات، آقای هاشمی رفسنجانی جانشین فرمانده کل قوا، در اجتماع مردم مشهد و سرخس ضمن تأکید بر حمایت‌های همه‌جانبه نظام بین‌الملل از صدام برای جلوگیری از پیروزی رزمندگان، از مردم خواست به‌طور گسترده در جبهه‌ها حضور یابند. وی در اجتماع مردم مشهد گفت: «کار اساسی ما امروز جنگ است و ما باید به جای متوقف شدن در جبهه‌ها، قوی‌تر و شدیدتر عمل کنیم. براین اساس، ما طوری برنامه‌ریزی کرده‌ایم تا بتوانیم هر روز شاهد اعزام خیل رزمندگان اسلام به جبهه‌ها باشیم. صدام، امریکا، شوروی و همه قدرت‌های استکباری می‌خواهند در منطقه آتش‌بس برقرار شود تا جمهوری اسلامی هرچه در توان دارد صرف خرید تسلیحات کند و در واقع ما را در یک مسابقه دائمی تسلیحاتی انداخته و با این کار خیال اسرائیل را راحت کنند. آنها می‌خواهند وضعیتی که اکنون در مرزهای اسرائیل، سوریه و لبنان وجود دارد، بین ما و عراق نیز ادامه یابد و حالت نه جنگ و نه صلح در مرز حاکم باشد. بنابراین وظیفه ما امروز خیلی سنگین است و اگر ما اسلحه را زمین بگذاریم دیگر نمی‌توانیم آن را بر داریم.^(۶) من در این‌جا اعلام می‌کنم که مهم‌ترین، مناسب‌ترین و مؤثرترین زمان برای رفتن به جبهه‌ها، همین مقطع کنونی است که باید سرنوشت جنگ برای همیشه در آن رقم زده شود.»^(۷)

«استکبار جهانی برنامه‌ریزی کرده بود تا با تحت فشار قرار دادن ما از نظر اقتصادی و مالی، از ادامه جنگ جلوگیری کرده و ما را مجبور به صلح کند و یک سال است که ما نیز وارد این مرحله شده‌ایم، بنابراین اقدام ما در برابر توطئه‌های دشمن، تسریع جنگ بود و علائم این اقدام نیز اکنون به چشم می‌خورد. پس باید نوک پیکان حرکت ما جنگ باشد.»^(۸)

رئیس مجلس شورای اسلامی (حجت‌الاسلام رفسنجانی) در اجتماع مردم سرخس نیز در خصوص اهمیت جنگ گفت: «جنگ را باید هرچه زودتر با پیروزی تمام کنیم تا بتوانیم سرمایه‌های این کشور را برای اجرای طرح‌های عمرانی مصرف نماییم. امروز جنگ

اساسی‌ترین کار ماست و آن را باید به نقطه‌ای رساند تا این همه امکانات را از ما نگیرد. الآن دشمن و حامیانش متزلزل شده‌اند. عراق اگر تنها بود، مدت‌ها قبل نابود می‌شد، اما این امکانات کشورهای دیگر است که عراق را سرپا نگه داشته‌است و بدانید تا وقتی که مسئله جنگ حل نشود، به سایر کارهای کشور نمی‌رسیم.» وی در پایان سخنان خود تأکید کرد: «در صورت وقوع آتش‌بس در جنگ، وضعیت نیز از حالت فعلی بدتر می‌گردد، لذا ستادهای پشتیبانی باید تلاش کنند که ۵۰۰ گردان را بسیج نمایند و اگر مسئله جنگ با این ۵۰۰ گردان حل نشد، این تعداد را به یک هزار گردان برسانند تا جنگ را به نقطه خوب و درخشانی برسانیم.»^(۹)

آسوشیتدپرس در تفسیری از سخنان آقای هاشمی، گزارش داد: «آقای هاشمی رفسنجانی قصد داشته که انتظارات ایرانیان را مبنی بر این که ضربه نهایی به عراق در پی بسیج انبوه سراسری در کشور قریب‌الوقوع است، کاهش دهد، ولی به نظر می‌رسد که اظهارنظرهای او در مشهد نشان‌دهنده تغییر موضع اوست. با وجود این تحلیل‌گران نظامی تردید دارند ایران که به دلیل وجود جنگ و ارزانی بهای نفت با مشکلات اقتصادی روبه‌روست، بتواند آغاز یک تهاجم طولانی را تحمل کند.»^(۱۰)

فرمانده کل سپاه (محسن رضایی) نیز امروز در پیامی از فرماندهان سپاه در نواحی مختلف کشور خواست تا با استفاده از تمامی امکانات، زمینه را جهت تأمین نیروی انسانی ۵۰۰ گردان رزمی به‌منظور اجرای عملیات سرنوشت‌ساز، مهیا کنند. در این پیام ضمن تأکید بر استفاده از تمام ابزارهای تبلیغی جهت توجیه و آشنا کردن مردم به وضعیت جاری جبهه و جنگ، آمده است: «فرارسیدن شهریورماه، آخرین فرصت برای تأمین ۵۰۰ گردان از عزیزان رزمنده برای حمله‌ای سرنوشت‌ساز می‌باشد. لازم است فرماندهان محترم نواحی یا بسیج، کلیه نیروها و امکانات خود را برای اعزام وسیع در چهار مرحله "اول، دهم، بیستم، و سی‌ام شهریور ماه" تنظیم نمایند تا این که ماه شهریور را به ماه رسیدن نصرت خدا تبدیل کرده و با یک‌سره کردن جنگ، از برقراری حکومت نظامی استکبار جهانی در این منطقه جلوگیری نماییم.

برادران عزیز، سرداران سپاه اسلام، امروز چشم همه فرماندهان میدان نبرد و مسئولان جمهوری اسلامی و ملت‌های محروم و مسلمان دنیا به دست شما دوخته شده‌است. با استفاده از تمامی طرح‌ها و اختیارات و با حمایت ستادهای پشتیبانی جنگ و مسئولان دل‌سوز محلی و ارتباط صمیمانه و روزانه با یگان‌های مربوطه، سهمیه‌های تعیین‌شده نیروی انسانی را تأمین کرده و از کلیه افراد مأمور و داوطلب در دستگاه‌های اجرایی و نیروهای مالک‌اشتر به صورت پاسدار افتخاری، برای تکمیل کادر ستادها و رده‌های رزمی یگان‌های خود استفاده نمایید. با توسعه ستادهای پشتیبانی جنگ در تمامی بخش‌ها و همچنین راه‌اندازی شوراهای نظامی تا رده مسجد، اداره، کارخانه و روستا، سهمیه‌ها و وظایف را مشخص نمایید.

اگر به مردم رو کنیم، با منبع عظیمی از مقدرات الهی روبه‌رو خواهیم شد که همه معضلات را حل کرده و ناممکن‌ها را ممکن می‌سازد. توجیه مردم و آشنا نمودن آنها با خطرهای ناشی از هرگونه مسامحه در این برهه حساس از تاریخ حرکت حماسی و انقلابی، اثرهای مطلوبی بر حضور گسترده آنها در صحنه خواهد داشت. ارائه گزارش از اوضاع جنگ اطلاع دادن به مردم و مسئولان محلی و همچنین بازدید آنها از جبهه‌های نبرد و درک واقعیت‌های جنگ در منطقه عملیاتی - که بعضاً برای ما عادی شده‌است - باعث خواهد شد تا احساس مسئولیت و مشارکت آنها افزایش یابد. از سوی دیگر، اتخاذ سایر تدابیر تبلیغی و توجیهی نظیر انواع سمینارها و گردهم‌آیی‌ها، نمایشگاه‌های نظامی و هنری و اعزام‌های ابتکاری، مانورهای مختلف شهری و استفاده از فضاهای مختلف مانند پارک‌ها، سالن انتظار سینماها، فرودگاه‌ها، برای تبلیغات جنگ با شیوه‌های مناسب و همچنین استفاده از مناسبت‌های ویژه ماه محرم که از نیمه شهریورماه آغاز می‌شود، همه بایستی مورد توجه قرار گرفته و نهایت استفاده از آنها به عمل آید.

اتکای حرکت اسلامی ما به ساخته شدن انسان‌ها نه در مقصد بلکه در مسیر پرتلهایی که داریم، ایجاب می‌کند تا تبلیغات به معنی دریدن پرده‌ها و تبیین خورشید حقیقت برای مردم از هر قشر و صنف و مقام، اهمیت خاص پیدا کند، لذا تلاش ما برای در صدر قرار گرفتن مسئله جنگ می‌بایستی در جهت قراردادن جنگ در رأس اعتقاد مردم و مسئولان دستگاه‌ها باشد. ان‌شاءالله گزارش‌های منظم و هفتگی شما نوید پیشرفت کار و حصول به مقصد را که موجب خشنودی امام زمان (عج) و نایب برحقش و رضایت خداوند متعال است، بدهد. نصرمن‌الله و فتح قریب.^(۱۱)

در ادامه اعزام نیروهای داوطلب به جبهه‌ها، امروز نیز تعداد ۱۲۲۱ نیروی رزمی تخصصی استان کهگیلویه و بویراحمد عازم جبهه‌ها شدند.^(۱۲) همچنین سپاه پاسداران منطقه ۱ ثارالله اعلام کرد که برادران رزمنده عراقی بسیج سپاه منطقه ۱، روز جمعه ۱۳۶۵/۵/۳۱ در کاروانی عظیم جهت پیوستن به رزمندگان سپاه اسلام، عازم جبهه‌های نبرد خواهند شد.^(۱۳)

۵۸۹

به گزارش روزنامه جمهوری اسلامی، فرماندهان ارتش صبح امروز در حضور حجت‌الاسلام والمسلمین سیدعلی خامنه‌ای رئیس شورای عالی دفاع تشکیل جلسه دادند. این جلسه با حضور رئیس ستاد مشترک، وزیر دفاع، فرماندهان سه نیرو و جانشینانشان و همچنین جانشین اداره عقیدتی سیاسی ارتش، در ستاد نیروی دریایی تشکیل شد و آخرین تحولات و اوضاع جاری جبهه‌های جنگ تحمیلی مورد بحث و بررسی قرار گرفت.^(۱۴)

جلسه فرماندهان ارتش در حضور رئیس شورای عالی دفاع

۵۹۰

برخی مراکز اقتصادی انگلیس احتمال بروز یک سلسله تحولات سیاسی در عراق را مطرح کرده‌اند. به نوشته روزنامه گاردین، یک شرکت سرمایه‌گذاری نفتی انگلیسی به نام "کانتی سکیوریتی" امروز در گزارشی اعلام کرد که تغییرات گسترده‌ای در بغداد در حال وقوع است که احتمال دارد به جنگ ایران و عراق پایان دهد. خبرنگار این روزنامه نیز در این باره گزارش داده است که این اقدام (تغییرات) را حامیان بغداد که راه‌های آرام کردن ایران انقلابی را در آن سوی خلیج فارس بررسی می‌کنند، انجام می‌دهند.^(۱۵)

بانک انگلیسی "وست نیسترا" نیز در گزارشی که برای سهام‌داران خود فرستاد، اعلام کرد: «امکان دارد به‌زودی تعدیل‌های سیاسی وسیعی در عراق در جهت گشودن راهی برای پایان دادن به جنگ شش ساله عراق و ایران از طریق مذاکره، صورت گیرد. هم‌اکنون نیز بسیاری براین عقیده‌اند که پایان سریع این جنگ نه تنها مطلوب بلکه ضروری است. ما نیز فکر می‌کنیم که احتمالاً این تعدیل‌های سیاسی صورت خواهد گرفت، زیرا قدرتهای بزرگ حاضر نیستند ریسک بالقوه بالا گرفتن شدید این جنگ را که ممکن است بر اثر تعرض نومیثانه هر یک از دو طرف رخ دهد، بپذیرند.»

در ادامه این گزارش، در بررسی تأثیر تعدیل‌های سیاسی عراق و نیز تأثیر پایان یافتن

جنگ بر وضعیت اقتصادی دو کشور و منطقه، آمده‌است: «چنین حرکتی با افزایش ظرفیت تولید هر دو کشور منجر به فشار بیش‌تر در جهت نزول قیمت‌ها می‌شود و هرچند آشکارا نمی‌توان این موضوع را تأیید کرد ولی اوضاع به‌گونه‌ای است که باید به این شایعات بیش‌تر توجه نمود. نگرانی فزاینده در مورد روند محتمل این جنگ، اخیراً موجب تغییری بنیادی در بلوک خاورمیانه شده‌است. چنین مانورهای پشت پرده - در بالاترین سطح - اکنون مدتی است که آشکار شده و تا حدودی تحول کاملاً غیرعادی ماه گذشته میلادی در اوپک، احتمال دارد از این امر ناشی شده‌باشد.»^(۱۶)

۵۹۱

در آستانه اجلاس عدم‌تعهد و تشدید رقابت دیپلماتیک بین ایران و عراق در این زمینه، آقای ولایتی (وزیر امور خارجه) امروز در پاکستان طی مصاحبه‌ای با روزنامه "مسلم" دربارهٔ روابط پاکستان و ایران و سازمان غیرمتعهدها گفت‌وگو کرد.

وی در این مصاحبه ضمن انتقاد از موضع سازمان کنفرانس اسلامی و دوستانه توصیف کردن موضع اسلام‌آباد در قبال جنگ ایران و عراق، خاطرنشان ساخت: «کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی به‌طور غیرصریح و غیررسمی پذیرفته‌اند که عراق مهاجم است، اما آنان باید این مطلب را علنی و رسمی اعلام نمایند.» وی با تأکید بر این مطلب که دبیرکل سازمان ملل قبلاً عراق را به دلیل استفاده از سلاح‌های شیمیایی و حمله به اهداف غیرنظامی، سرزنش کرده‌است، از "شریف‌الدین پیرزاده" دبیرکل سازمان کنفرانس - اسلامی که ملیت پاکستانی دارد - خواست به اقدامی مشابه دست زند.^(۱۷)

۵۹۲

آقای ولایتی امروز پس از پایان دیدار دو روزهٔ خود از پاکستان، به‌منظور گفت‌وگو با مقامات هندوستان در مورد مسائل مربوط به کنفرانس سران کشورهای غیرمتعهد، وارد "دهلی‌نو" شد. یونایتدپرس گزارش داد: «دکتر ولایتی ساعاتی پس از خروج معاون وزیر امور خارجه عراق از هندوستان، وارد دهلی‌نو شد.» این خبرگزاری به نقل از خبرگزاری "تراست هند" گزارش داد: «دکتر ولایتی را در فرودگاه، "ادواردو فایرو" مقام بلندپایه وزارت امور خارجه هندوستان مورد استقبال قرار داد.»^(۱۸)

راديو بی.بی.سی. ضمن اعلام این خبر گفت: «این سفر از آخرین تلاش‌هایی است که ایران در جهت مهیا کردن زمینهٔ لازم برای کنفرانس سران کشورهای غیرمتعهد انجام می‌دهد، زیرا در این کنفرانس، کشورهای حامی عراق در اکثریت قرار دارند. سفر وزیر خارجه ایران به هندوستان و پاکستان فقط چند روز پس از سفرش به هشت کشور قاره آفریقا انجام شده و هر دو سفر قسمتی از تلاش دیپلماتیک دولت ایران برای خنثی کردن انتقادات طرح‌ریزی شده بود که ممکن است در کنفرانس عالی غیرمتعهدها به دلیل خودداری ایران از صلح با عراق، مطرح شود. این کنفرانس قرار است که ۹ روز دیگر در پایتخت "زیمبابوه" برگزار شود،

اما با توجه به روابط نزدیکی که پاکستان با امریکا و کشورهای عربی خلیج فارس دارد، به نظر نمی‌رسد که این کشور از پیشنهاد ایران برای محکوم کردن عراق به عنوان متجاوز، در کنفرانس غیرمتعهدا پشتیبانی کند. هندوستان نیز احتمالاً به سیاست محتاطانه و بی‌ثبات خود در قبال جنگ ایران و عراق ادامه خواهد داد. هندوستان در حال حاضر عهده‌دار ریاست کشورهای غیرمتعهد بوده و گرچه قرار است در کنفرانس "حراره" این سمت را به زیمبابوه واگذار کند، ولی به عنوان یکی از اعضای با نفوذ این سازمان تعجبی ندارد که مورد توجه ایران و عراق واقع شود، به طوری که همزمان با ورود وزیر خارجه ایران به دهلی‌نو، معاون وزارت خارجه عراق پس از دو روز مذاکره با مقامات هندوستان، دهلی‌نو را ترک کرد.^(۱۹)

۵۹۳

"ژان لپیکوسکی" مشاور سابق وزیر امور خارجه فرانسه، در خصوص سیاست جانب‌داری کشور متبوعش از عراق، گفت: «موضع فرانسه درباره مسائل خاورمیانه دقیقاً همان موضع قبلی است، اما "ژاک شیراک" نخست‌وزیر بدون شک از این که او را همواره به عنوان تنها مسئول سیاست فرانسه در قبال عراق و نیز طرفدار این کشور به شمار می‌برند، خشمگین است.» وی همچنین افزود: جلوگیری ژاک شیراک از مذاکره رویاروی عراق با شوروی‌ها، قابل تحسین است.^(۲۰)

۵۹۴

امروز مراسم تشییع یکی از نیروهای نظامی جمهوری اسلامی ایران به نام "محمد شیخ‌تبار" که با سلاح‌های شیمیایی عراق مجروح شده بود و دو روز پیش در بیمارستان شهر "موتریخت" هلند به شهادت رسید، به مراسمی اعتراض آمیز علیه عراق تبدیل شد. شهید محمد شیخ‌تبار در اوایل اسفند ۱۳۶۴ به همراه هشت نفر دیگر به دلیل مجروح شدن با سلاح‌های شیمیایی عراق به هلند اعزام گردید. پیکر این شهید را در "لاسه" مسلمانان ایرانی، ترک و پاکستانی مقیم هلند از محل سفارت جمهوری اسلامی ایران تا مسافت دو کیلومتر تشییع کردند و پس از گذشتن از مرکز شهر و عبور از مقابل سفارت‌خانه‌های مختلف از جمله امریکا، با اتومبیل تا فرودگاه "آمستردام" بدرقه کردند. در این مراسم سه دستگاه اتومبیل، پوسترها و شعارهای متعددی را در محکومیت استفاده عراق از انبوه سلاح‌های شیمیایی، حمل می‌کردند.^(۲۱)

۵۹۵

در پی گزارش‌هایی از انجام شدن اقداماتی در میان نیروهای نظامی عراق جهت براندازی حکومت این کشور، خبرگزاری جمهوری اسلامی به نقل از منابع داخلی عراق در این باره گزارش داد: «در پی درگیری خونینی که میان پرسنل دو تیپ از سپاه یکم عراق صورت گرفت، فرمانده این سپاه برای ادای توضیحات به بغداد احضار گردید و تاکنون از سرنوشت وی اطلاعی در دست نیست. در حال حاضر سرلشکر "داوود المعایدی" فرماندهی سپاه یکم عراق را به عهده دارد. سپهبد "عبدالکریم نزار الخضر جی" (فرمانده احضار شده سپاه یکم) پیش

از این، سه بار از صدام مدال شجاعت دریافت کرده‌بود و چون پاره‌ای از عاملان کودتای اخیر عراق از طایفه خضر ج و از بستگان فرمانده سپاه یکم عراق بودند، رژیم بغداد به شرکت احتمالی سپهبد "عبدالکریم نزارالخضرجی" در این کودتا، مظنون شده‌است.^(۲۲)

مراسم تشییع جنازه هفت تن از پزشکان که هفت سال قبل از به دست عناصر حزب دمکرات شهید شدند و اجسادشان اخیراً کشف شده‌است.

منابع و مأخذ روز شمار ۱۳۶۵/۵/۲۹

- ۱- سند شماره ۶۵۷ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: "عملیات لشکر ۱۴ امام حسین(ع) در اسکله العمیه"، گزارش راوی لشکر ۱۴ در عملیات کربلای ۳، راوی: شهید سید محمد اسحاقی، آذرماه ۱۳۶۵، صص ۳۴ و ۳۵.
- ۲- سند شماره ۱۵۲۴۱ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: "گزارش نوبه‌ای و اطلاعاتی شماره ۱۴۹۳"، قرارگاه عملیات جنوب(رکن ۲)، ۱۳۶۵/۵/۲۹ تا ۱۳۶۵/۵/۲۷، ص ۱.
- ۳- سند شماره ۱۵۲۴۳ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: "گزارش نوبه‌ای و اطلاعاتی" اطلاعات لشکر ۵ نصر (موقعیت شهید بنفشه)، ۱۳۶۵/۵/۲۹، ص ۱.
- ۴- سند شماره ۰۹۱۵۴۰ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: "لیست کشتی‌های سانحه دیده در خلیج فارس"، نیروی دریایی سپاه پاسداران، ۱۳۶۸/۱۰/۱۸، و- خبرگزاری جمهوری اسلامی، "گزارش‌های ویژه"، نشریه شماره ۱۵۴، ۱۳۶۵/۵/۳۰، ص ۱۲، تهران، لندن، خبرگزاری فرانسه؛ و- سند شماره ۲۲۶۱۱۵ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: منابع سیاسی داخلی سپاه، ۱۳۶۵/۶/۴، ص ۹.
- ۵- روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۳۶۵/۵/۳۰، ص ۲، خبرگزاری جمهوری اسلامی، به نقل از تلویزیون اسپانیا.
- ۶- روزنامه کیهان، ۱۳۶۵/۵/۲۹، ص ۱۸.
- ۷- دفتر سیاسی نمایندگی امام در سپاه، "رویدادها و تحلیل"، نشریه شماره ۲۳، ۱۳۶۵/۶/۲۵، ص ۱۰.
- ۸- مأخذ شماره ۶.
- ۹- روزنامه کیهان، ۱۳۶۵/۵/۳۰، ص ۳.
- ۱۰- سند شماره ۲۲۶۱۱۵ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: منابع سیاسی داخلی سپاه، ص ۶، به نقل از آسوشیتدپرس.
- ۱۱- سند شماره ۹۷۰۹۰ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: فرماندهی کل سپاه، ۱۳۶۵/۵/۲۹.
- ۱۲- سند شماره ۰۴۵۹۳۱ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: دفتر فرمانده سپاه ناحیه استان کهگیلویه و بویراحمد، "اعزام نیرو" ۱۳۶۵/۶/۳.
- ۱۳- روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۳۶۵/۵/۲۹، ص ۳.
- ۱۴- مأخذ شماره ۵، ص ۱۲، به نقل از خبرگزاری جمهوری اسلامی.
- ۱۵- مأخذ شماره ۱۰، ص ۷، به نقل از "گاردین".
- ۱۶- خبرگزاری جمهوری اسلامی، "گزارش‌های ویژه"، نشریه شماره ۱۵۶، ۱۳۶۵/۶/۲، ص ۱۳.
- ۱۷- روزنامه کیهان، ۱۳۶۵/۵/۳۰، ص ۱۸، خبرگزاری فرانسه به نقل از روزنامه پاکستانی "مسلم".
- ۱۸- پیشین، دهلی نو، یونایتدپرس، ۱۳۶۵/۵/۲۹؛ و- روزنامه رسالت، ۱۳۶۵/۵/۳۱، ص ۱۲.
- ۱۹- خبرگزاری جمهوری اسلامی، "گزارش‌های ویژه"، نشریه شماره ۱۵۵، ۱۳۶۵/۶/۱، ص ۴۲، رادیو بی.بی.سی، ۱۳۶۵/۵/۳۰.
- ۲۰- خبرگزاری جمهوری اسلامی، "گزارش‌های ویژه"، نشریه شماره ۱۵۴، ۱۳۶۵/۵/۳۰، صص ۲۱ و ۲۲، پاریس، خبرگزاری فرانسه، ۱۳۶۵/۵/۲۹.
- ۲۱- روزنامه کیهان، ۱۳۶۵/۶/۳، ص ۲۰.
- ۲۲- مأخذ شماره ۵، ص ۲، اهواز، خبرگزاری جمهوری اسلامی.